

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті подано аналіз наукової літератури з питань процесу соціалізації в інформаційному суспільстві, соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. Висвітлено суть поняття “медіасоціалізація”, уточнено позитивні і негативні аспекти впливу сучасного інформаційного простору на молодшого школяра, висвітлено суть медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: соціалізація, медіасоціалізація, сучасний інформаційний простір, молодший школяр.

Двадцять перше століття характеризується переходом до інформаційного суспільства, де провідними компонентами культури стали знання, інформація, комунікаційні технології. Найдоступнішим джерелом інформації на сьогодні є так звані нові медіа (Інтернет, мобільна телефонія та оновлені інтерактивні радіо і телебачення). Нові медіа неоднозначно впливають на процес соціалізації людини будь-якого віку. Важливим у процесі онтогенезу є молодший шкільний вік, адже саме в цей період розвиваються психічні процеси та соціальні норми. Дитина молодшого шкільного віку активно використовує нові медіа, але сам процес соціалізації молодшого школяра в сучасному інформаційному просторі залишається стихійним і загрожує фізичному, психічному та соціальному розвитку дитини. Саме тому виникає необхідність вивчення процесу медіасоціалізації молодшого школяра для подальшої розробки соціально-педагогічних технологій гармонізації цього процесу.

Метою статті є виявлення особливостей медіасоціалізації як складової соціалізації в умовах сучасного інформаційного простору дітей молодшого шкільного віку.

Особливості соціалізації в умовах інформаційного суспільства розглядають Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, П. Плотников, А. Рижанова, С. Савченко та інші; питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займаються В. Мудрик, О. Петрунько, В. Плешаков, Л. Рейман та інші. Психовікові особливості дітей молодшого шкільного віку досліджують А. Валлон, І. Дубровіна, О. Данилова, С. Літвіненко, Р. Павелків, М. Поліщук, А. Прихожан, О. Скрипниченко та інші; медіасоціалізацію вивчають у своїх працях В. Іванова, О. Волошенюк, О. Петрунько. Таким чином, аналіз наукової літератури дає нам змогу констатувати, що досліджувана нами проблема є актуальною, оскільки специфіку медіасоціалізації дитини молодшого шкільного віку вивчено недостатньо.

За даними представників різних наук приблизно з середини ХХ ст. людство вступило в якісно нову фазу розвитку, головним цінностями якого є інформація і, як наслідок, знання. У свою чергу, сучасний етап розвитку цивілізації характеризується фундаментальними змінами майже в усіх сферах життя людини: політичній, економічній, соціальній, культурній та інших. Вплив сучасного інформаційного простору на процес життєдіяльності людини вивчають представники різних наук (філософи, психологи, культурологи, соціологи, педагоги, соціальні педагоги тощо). Проте найактуальнішою проблемою визначається соціалізація людини саме в інтернет-просторі. Але в інформаційному суспільстві активізується значення всьо-

го інформаційного простору в процесі соціального розвитку суб'єкта, адже на новий рівень виходять трансформовані під потреби людини телебачення, радіо і мобільна телефонія, які, у свою чергу, стають інтерактивними і прямо взаємодіють із користувачами в реальному часі, тобто саме вони забезпечують людині можливість стати активним у нових медіа, що впливає на соціалізаційні можливості особистості. Проблему соціалізації людини актуалізує перехід України до інформаційного суспільства, людина прагне ефективно включитися в соціальну структуру суспільства й функціонувати в ній як повноцінний громадянин. ІКТ дають змогу змінювати існуючий спосіб життя й основні сфери життєдіяльності людини, що пов'язано зі зміною процесу соціалізації в цілому.

Актуалізація нових медіа як засобу ІКТ в інформаційному суспільстві вплинула на розвиток нової категорії – медіасоціалізації. О. Петрунько звертає увагу на те, що в суспільстві XXI ст. істотно змінюється уявлення про соціалізацію, і однією з провідних моделей цього процесу постає модель медіасоціалізації, тобто соціалізація в медіасередовищі [4, с. 47]. Безумовно, процес медіасоціалізації передбачає освоєння не лише досвіду використання ІКТ, а й спілкування з медіакористувачами. На нашу думку, медіасоціалізація є невід'ємною складовою процесу соціалізації (з усіма її компонентами: адаптацією, інтеграцією, індивідуалізацією) людини інформаційного суспільства в сучасному інформаційному просторі, частиною якої, у свою чергу, є кіберсоціалізація. Отже, із соціально-педагогічної точки зору будемо розглядати медіасоціалізацію як складову процесу соціалізації людини інформаційного суспільства в сучасному інформаційному просторі, яка здійснюється через нові медіа та уможливорює долучення до соціального досвіду людства кожної особистості.

Медіасоціалізація стосується кожної людини інформаційного суспільства незалежно від її віку, статі, соціального статусу тощо, проте найбільш непередбачено цей процес відбивається, насамперед, на підростаючому поколінні, яке є найменш захищеним від негативних впливів нових медіа. На противагу дорослій людині, для якої процес соціалізації у сучасному інформаційному просторі не є легким, оскільки вона має знову адаптуватися до нових умов, дитина молодшого шкільного віку цілком природно сприймає процес соціалізації в умовах інформаційного суспільства, адже вона народилася саме в ньому і воно є для неї рідним, іншого молодший школяр і не знає, а вроджена цікавість до нового та високий рівень адаптаційних здібностей за відсутності соціального досвіду уможливорює медіаманіпуляцію свідомістю школяра цього віку. Цікавим є висновок В. Іванова, О. Волошенюка, що медіасоціалізація – нове явище інформаційного суспільства (а можливо, й людської цивілізації загалом), пов'язане з руйнацією традиційних способів уведення/входження дитини у світ дорослих та кризою сім'ї як суспільного інституту, а період, за який відбулися зміни, ще недостатній для того, щоб повноцінно проаналізувати наслідки і зробити чіткі висновки [3]. Заперечення викликає те, що медіасоціалізація “пов'язана з руйнацією традиційних способів входження дитини в світ дорослих та кризою сім'ї як суспільного інституту” [3]. Не можемо погодитися з тим, що відбувається саме руйнація традиційних способів соціалізації, на нашу думку, відбувається трансформація, адже, наприклад, процес адаптації першокласника до умов навчання відбувається традиційним способом, а недостатність сімейного виховання може призвести до негативних наслідків використання дитиною нових медіа, але не сама криза інституту сім'ї.

Початок молодшого шкільного віку визначається вступом дитини до школи. З введенням 4-класної початкової школи діти стають школярами у шестирічному ві-

ці, таким чином, межі молодшого шкільного віку аналогічні періоду навчання дитини в початковій школі: з 6–7 до 10–11 років. Психологи Л. Долинська, З. Огороднійчук, Р. Павелків, В. Поліщук, О. Скрипниченко однакові в тому, що зазначений вік є періодом позитивних змін і перетворень. Відбувається фізіологічна перебудова: підвищена втомлюваність, нервово-психічна уразливість дитини; але фізіологічна криза сприяє більш успішній адаптації дитини до нових умов, це, в свою чергу, пояснюється тим, що фізіологічні зміни, які відбуваються, відповідають підвищеним потребам нової соціальної ситуації. Саме в цей період на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, який пізнає навколишній світ і самого себе, набуває власного досвіду діяльності в цьому світі. Цей період характеризується активним фізичним, психічним і соціальним становленням особистості молодшого школяра [6–8].

Представники різних наук (філософія, психологія, соціологія, педагогіка, соціальна педагогіка тощо) визначають як позитивні, так і негативні аспекти впливу нових медіа на молодшого школяра. Нині існує тенденція до того, що діти набувають порушень здоров'я, психіки з раннього дитинства. Аналізуючи особливості медіасоціалізації як складової процесу соціалізації, не можна не звернути увагу на вплив ІКТ на здоров'я дитини молодшого шкільного віку. На основі дослідження фізіологічних особливостей молодших школярів Р. Павелків, М. Поліщук можемо зауважити, що у цьому віці активно розвивається опорно-рухова система, відбуваються значні зміни в анатомо-фізіологічній структурі організму [6; 7]. Наслідки тривалої взаємодії молодшого школяра з ІКТ загальновідомі: зниження зору, розвиток неврозів, затримка у фізичному та психічному розвитку. Отже, в цьому віці необхідно приділяти особливу увагу поставі, особливо при використанні ІКТ, які передбачають тривале перебування в одній позі, що може негативно позначитися на фізичному розвитку молодшого школяра. Дітям цього віку необхідне чергування інтелектуальної та фізичної діяльності, а взаємодія з новими медіа не передбачає фізичних навантажень. Загроза нових медіа для молодших школярів має прихований характер, наприклад, нові медіа негативно впливають на фізичне здоров'я молодшого школяра через пропаганду сумнівних дій, звичок, рекламу шкідливих продуктів. Популяризація мобільних телефонів призвела до того, що дитина вже в молодшому шкільному віці постійно використовує телефон як розважальний засіб, що теж негативно позначається на її здоров'ї. Але сучасність вимагає від особистості постійно бути на “зв'язку з світом”, тому дитина майже не випускає із рук телефон.

М. Картишева констатує той факт, що сьогодні у підростаючого покоління вже з дитинства порушені головні базові захисні механізми. Науковець справедливо погоджується з думкою Л. Дьоміної, яка наводить такі негативні наслідки: виникнення особистісних деструкцій, (“поломок”); агресивність, стереотипізація, ригідність, неадекватність соціальних оцінок, суїцидальний настрій особистості [2, с. 17]. Не можна ігнорувати той факт, що діти молодшого шкільного віку через некеровану взаємодію з новими медіа шкодять своєму здоров'ю, як фізичному, так і психічному, що негативно відображається на процесі їх соціалізації.

Необхідно зазначити, що в молодшому шкільному віці мислення стає домінуючою психічною функцією, від розвитку якої залежить формування всіх інших психічних процесів, також у цьому віці формується увага, процес сприйняття простору, часу, художніх творів, відбуваються великі зміни в процесах пам'яті. У свою чергу, сучасний інформаційний простір неоднозначно впливає на розвиток мислення молодшого школяра. Існують різноманітні розвивавальні програми на теле-

баченні, комп'ютерні ігри, у тому числі й для мобільних телефонів, але поряд з ними багато і деструктивних ігор, що не мають вікових обмежень і негативно впливають на розвиток психічних функцій дитини.

Багато фахівців (В. Мухіна, Р. Павелків, В. Поліщук [6; 7] та інші) акцентують увагу на тому, що соціальна ситуація розвитку дитини молодшого шкільного віку асоціюється з виникненням новоутворення “усвідомлення ролі школяра” та необхідністю долати комплекс труднощів, які перешкоджають успішній адаптації до навчального процесу.

Особистості інформаційного суспільства у період глобалізації необхідно бути толерантною й позбавленою будь-яких упереджень (расових, національних, етнічних, гендерних тощо), саме тому формування позитивних соціальних якостей особистості набуває особливої актуальності. Погоджуємося з О. Скрипниченко [8], що морально-етичні якості формуються протягом усього життя людини, але їх основна частина закладається в молодшому шкільному віці. Діти цього віку засвоюють у процесі навчання у початковій школі уявлення про загальнолюдські цінності та їх антиподи (добро–зло, чесність–нечесність тощо), про національні цінності (любов до рідної мови, національних свят, традицій тощо), про громадські, сімейні (повага до закону, піклування про батьків і старших у сім'ї, гостинність тощо), про цінності особистого життя (почуття гумору, життєрадісність, працьовитість, увага до власного здоров'я тощо). Так, нові російські мультфільми (“Три кошеня”, “Лунтик” тощо), у яких сюжет кожної серії висвітлює проблемну ситуацію й вирішення її, а наприкінці серії голос за кадром проводить рефлексію, сприяють формуванню позитивних соціальних якостей особистості, подоланню дитячого егоїзму. Але необхідно зауважити, що не всі мультфільми мають позитивний вплив. Так, мультфільми “Сімпсони”, “Футурама”, “Південний парк”, “Роналд Варвар” та інші засновані на сарказмі, агресивності, жорстокості й відвертих еротичних сценах; мультфільми “Франківніні” та “Труп нареченої” знайомлять молодого глядача із втратою близьких і світом потойбіччя. Мультфільми “Оггі та куккарачі”, “Губка Боб”, “Шрек” тощо перенасичені агресією та жорстокістю. Необхідно зазначити, що мультфільми та телепередачі, призначені дорослій аудиторії, сьогодні дивляться і молодші школярі.

Якщо не здійснювати управління споживанням нових медіа молодшими школярами, це може призвести до набуття останніми норм і способів поведінки, які є протилежними українському суспільству, адже нові медіа насичені комедійними програмами, сюжет яких, в основному, побудований на чорному гуморі, сарказмі й цинізмі. За даними відомих психологів Т. Піроженко, О. Хатмана, сучасні соціальні умови, що продукують меркантильність і цинізм, призводять до деформації системи цінностей особистості, і як результат – знецінюється одвічне: любов, сім'я, культура, формується особистість, яка не здатна створити міцну сім'ю, мудро виховувати дітей [5]. Г. Апостолова [1] зазначає, що дітей, які регулярно використовують сучасний інформаційний простір, вирізняє те, що вони: міркують швидкими й готовими асоціаціями; ставлять поверхові запитання, при цьому відповідь їх не дуже цікавить; відповіді на запитання дорослих дають поверхові та стереотипні; у спілкуванні з людьми не відчують дистанції, а також не вміють вступати з іншими в реальні особистісні контакти.

Для дитини, яка ще росте фізіологічно й розвивається психологічно, наведені вище наслідки надмірного використання ІКТ можуть негативно позначитися на всьому подальшому житті, а при фізіологічних або психологічних порушеннях ускладнюється процес соціалізації.

А. Чернякова [10] стверджує, що останнім часом увагу зарубіжних дослідників, зокрема соціальних психологів П. Агатсон, Р. Ковальські, С. Лімбер, привертає нова форма соціального третирування, що відрізняється анонімністю – “кібер-третирування”, “кібер-мобінг” або “кібер-буллінг”. Раніше аутсайдер класу потерпав від фізичного або психічного цькування лише у школі, а прийшовши додому, мав змогу відгородитися від шкільних проблем, міг знайти друзів, які живуть поруч. Про проблеми дитини у школі міг більше ніхто не знати, але з поширенням Інтернету й популяризацією соціальних мереж цькування дитини у школі переходить на новий, більш загрозливий для її психічного здоров'я і навіть життя рівень: діти можуть погрожувати, знеславлювати, ображати й навіть доводити до самогубства один одного. Сутність цього феномену полягає в залякуванні через розсилання учнями погрозливих повідомлень за допомогою ІКТ. Така ситуація виявляється найчастіше в підлітковому віці. Для запобігання кібер-третируванню у підлітковому віці необхідно вживати заходів вже у молодшій школі: розвивати толерантність, соціальну активність тощо.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо:

1. З середини ХХ ст. людство вступило в інформаційне суспільство, де головною цінністю виступають знання й інформація, сучасним засобом отримання інформації є нові медіа (мобільна телефонія, Інтернет, інтерактивні радіо та телебачення), які неоднозначно впливають на процес соціалізації людини.

2. Особливої актуальності набуває термін “медіасоціалізація”, який у межах соціально-педагогічного підходу розглядаємо як складову процесу соціалізації людини інформаційного суспільства в сучасному інформаційному просторі, що здійснюється через нові медіа й уможливорює долучення до соціального досвіду людства кожного індивіда.

3. Молодший шкільний вік є сенситивним для фізичного, психічного й соціального розвитку. Для дитини, яка регулярно користується новими медіа, характерно: міркувати готовими асоціаціями; ставити поверхові запитання і не чекати відповіді на них; давати відповіді поверхневі та стереотипні.

4. Сучасний інформаційний простір розширює можливість отримання соціального досвіду дитиною, але за відсутності реального соціального досвіду молодший школяр не в змозі використовувати неймовірні позитивні аспекти ІКТ.

5. Нині постає необхідність розробки соціально-педагогічних технологій, спрямованих на поінформування батьків та учителів молодших класів щодо позитивних і негативних аспектів впливу сучасного інформаційного простору на дитину та технологій, гармонізації медіасоціалізації молодшого школяра.

Перспективи подальшого наукового дослідження цієї проблеми пов'язані з розробленням соціально-педагогічної технології гармонізації процесу медіасоціалізації молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Апостолова Г.В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г.В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002, № 9/10. – С. 1–3.
2. Куртышева М. Как сохранить психологическое здоровье детей / М. Куртышева. – СПб. : Питер, 2005. – С. 252.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за наук. ред. В.В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – С. 352.

4. Петрунько О. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі : монографія / О. Петрунько. – Полтава : ТОВ НВП “Укрпромторгсервіс”, 2010. – С. 480.
5. Піроженко Т. Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку / Т. Піроженко, О. Хартман // Дошкільна освіта. – 2010. – № 2 (28). – С. 68–72.
6. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. / В.М. Поліщук. – 3-тє вид., виправ. – Суми : Університетська книга, 2010. – С. 352.
7. Павелків Р.В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р.В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – С. 468.
8. Скрипниченко О.В. Вікова та педагогічна психологія : [навч. посіб.] / О.В. Скрипниченко, Л.Р. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – [2-ге вид.]. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
9. Організаційно-педагогічні засади запобігання та подолання насильства в загальноосвітніх школах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.В. Чернякова ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. – Суми, 2011. – С. 20.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013.

Тадаева А.В. Особенности социализации младших школьников в современном информационном пространстве

В статье представлен анализ научной литературы относительно процесса социализации в информационном обществе, социализации человека в современном информационном пространстве. Освещена суть понятия “медиа социализация”, уточнены позитивные и негативные аспекты влияния современного информационного пространства на младшего школьника, освещена суть медиа социализации детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: социализация, медиа социализация, современное информационное пространство, младший школьник.

Tadaeva A. Features of socialization younger students in today's information space

XXI century is marked by the transition to the information society, the main value of which is information and knowledge. The most accessible source of information are the new media. Dissemination and promotion of new media transformed the major areas of human activity, which led to changes in the process of socialization. It influenced the development of a new category in the Information Society-mediasocialization. From a socio-pedagogical science perspective mediasocialization consider as part of the process of socialization of information society in the modern information environment, which is implemented through new media and allows orders to the social experience of every human person. Mediasocialization is relevant to each individual the information society, but the most unpredictable process reflected primarily in the younger generation, which is the least protected from the adverse effects of new media. Primary school age is important in the process of life, because at this age is an active physical, mental and social development, and new media, in turn, is ambiguous impact on the physical (visual impairment, musculoskeletal, etc.) psychological (development thinking, imagination, logic, aggressive, stereo typing, etc.) and social (extrinsic absorption values Slavic mentality, but develop tolerance, humanity etc.) health. It should be noted that there are new forms of social tretyruvannya characterized by anonymity – “cyber mobbing” or “cyber bullying”. This process diversifies bullying outsider: threats dishonor, images and even to suicide. The essence of this phenomenon is bullying through sending threatening messages to students using ICT. So modern information space extends the possibility of social experience the child, but in the absence of real social experience of junior high school student is unable to use the incredible positive aspects of ICT. Currently, there is need for social and pedagogical techniques designed to inform parents and teachers of junior relatively positive and negative aspects of the impact of modern information environment for the child, and technology harmonization mediasocializatsiyi younger student.

Key words: socialization, mediasocialization, modern information space, a junior high school student.